

A TENGER SZÍNE

NÉMETH ISTVÁN

Ritka passzióim közé tartozik a firkálás. Még mindig szívesebben venném kezembe az ecsetet, mint az írót, pedig sajna már egyik se való az én kezembe, nem azért, mert úgyse kerül ki alóla jeles munka, nem is ringattam magam soha ily hiú ábrándokban, nem képzeltem magamat sohasé Liszt Ferencnek, mert csendes órámban szívesen leültem a zongora mellé, Paganininak sem, mert némely délutánokon elővettem kopott tokjából a hegedűmet, mint ahogy Munkácsynak se képzeltem magam pusztán azért, mert vászonra kentem szülőfalum egyik-másik nekem olyannyira kedves részletét. Csináltam mindezt passzióból. Minden művészi becsvágyamat kielégítette féltve szeretett feleségem meghatódottságtól csordultig telt tekintete, egy elismerő szava. Másra igényt soha nem is tartottam. Lett volna csak bennem szikrányi becsvágy, tán még el is kapattatom magam. Épp a legkedvesebb passzióm, a füstményeim által. Kapacitáltak, több ízben is, hogy ezekből a vásznakból kiállítás kell csinálni. Ez volt a véleménye, ha őszintén szólt, egy jeles műkritikusnak is. Ezek együgyű amatőr munkák, háritottam el mindig a rábeszélőket. Nagyon megröstellném magam, ha képeimet egy kiállításon viszontlátnám. Mert nem azért festettem őket. Az amatőrökben talán még fennebb lobog a művészi becsvágy, mint az igazi alkotókban. Én egyiknek se tartom magam, az én területem a pedagógia volt. Kerek ötven éven át tanítottam. A többi csak pihenés. Semmi több édes passziónál.

Volt még egy kedves passzióm, a cigaretli sodrás. Némely kollega rámfogta s váltig erősítette, fennen hangoztatta, hogy fukarságból sodrom a cigarettát. Sajnálom a készért a pénzt. Mások rámfogták, hogy Fekete Bálint még ebben is konzervatív. Amíg rá nem jöttem, hogy tulajdonképpen mért is ragaszkodom annyira ehhez a

semmiséghez, magamnak is föltettem a kérdést: nem azért kaptál te rá a dohányzásra, mert szereted sodorni a cigaretlit? Aztán rájöttem, miért oly kedves nekem ez a semmiség. Édesapám arca képzett meg előttem, aki nyári estéken, munkavégeztével, a garádicson ül és sodorja a füstölnivalót. Az arcát figyeltem a csillagok fényében és úgy találtam, hogy ez az arc most nyugodt, elégedett, tán még boldognak is mondható. A cigarettát sodró vastag, fekete ujjait figyeltem, ahogy a keményre sodort koporsószeget a szájához emeli, ahogy végighúzza a nyelve hegyén a cigaretlipapír élet, ahogy az ilyenképpen megragasztott cigarettát két ujjá közt végighúzza, még egyszer elsimítván rajta és benne mindent, ahogy a cigaretta két végéből kilógó dohányszálakat lecsippenti, s ahogy ezeket a dohányszálakat, az ujjá hegyére tapadt dohányporral együtt visszamorzsolja a dohányos zacskóba, s végül ahogy félig lehuny szemmel, kissé félrebillent fővel rágyújt. Édesapámnak ez a nyugodt, szertartásos cigarettasodrása, és rágyújtása annyira belém véssődött, hogy férfivá érve s rákapva erre az átkozott szenvedélyre, magam is, előbb csak ösztönösen az általam sodort cigaretli híve lettem. Amikor pedig rájöttem, honnan ez a kedves passzióm, édesapám emlékének adózva. De nem holmiféle fukarságból, bár mindig a takarékoság híve voltam, s nem is konzervatívizmusból. (Tisztában vagyok e kifejezés jelentésével. Annál inkább, mert egyes kollégák velem kapcsolatban többször emlegették ezt a szót. Rájuk jellemző, hogy sosem előttem, mindig a hátam mögött. Kegyes kíméletből? Ó, dehogyl! Épp a háború utáni években, amikor a konzervatív meg a reakciós között már-már árnyalatnyi különbség se volt. Pedig, kell-e mondanom, a különbség óriási. Én csendes szóval mindig csak azt próbáltam bizonyítani, hogy a régit, csak azért mert nem mi teremtettük meg, nem szabad mindenestül elvetni, szemétre dobni. Barátkozunk meg a régiek kipróbált tapasztalataival, forrasszuk ehhez a mi legjobb tudásunkat, hogy ne kezdjünk mindent előlről. A tantestület mindig meghallgatott, de eszméimről véleményt leginkább csak a hátam mögött mondtak. És ilyenkor emlegették velem kapcsolatban a konzervatív kifejezést, sajna olykor a reakciót is. El lehet-e képzelni súlyosabb vádat egy néptanító ellen?! Szerencsére tántoríthatatlanabbak voltak csendes pártfogóim, mint sunyi ellenségeim. Így maradhattam meg a pályán, a szolgálati idő letöltése után is még kerök tíz esztendeig! Erre talán még büszke is lehetnék. Ha ezért csináltam volna. De nem azért dolgoztam, hogy most, amikor már ezt az irónt is alig tudom tar-

tani és úgy mozgatni, ahogy szeretném, ezzel büszkélkedjek. Minden nehézsége ellenére szerettem azt a pályát. Ebben van minden magyarázat. És nem kárörvendve írom, mert inkább a fajtám, az emberi nem szégyenének tartom, hogy azon kollégáim, akik konzervatívnak, hovatovább reakciónak bélyegeztek, azokból, sajna, pályájuk során mind rongyemberek váltak. Nem elégedtek meg az-
zal, hogy taníthatnak, sorra mind följebb hágtak ama frász-létrán, amely igazi rangot bizony vajmi kevésnek hozott. Meglehet ugyan, hogy az ilyen nyughatatlan fölfelékapaszkodóknak a talmi csillogás is elegendő. Legyenek vele boldogok, csak kárára ne lennének másoknak, sokaknak, mindnyájunknak.)

No de nagyon elkanyarodtam eredeti tárgyamtól. Szép passzióim-mal kezdtem, a hegedülgetéssel, az ecset kezelésével meg a többivel. Ezen nagy és szenvedélyes passzióim közé tartozott a cigaretli sodrása, amelyről, mint sorban a többiről is, le kellett mondanom. A cigaretli csavarás ilyen engedetlen, reszkető ujjakkal, amilyenekké az elmúlt esztendőben az enyéim váltak, kínos, már-már véghezvihetetlen feladat. Letettem kedves ecseteimet, nyugodni hagyom a hegedűt, hónapokig nem nyitom föl a zongora födelét s a szép, szálás, vágott dohányról áttértem a gyári cigarettára. Azt hiszem végképp megöregedtem.

Ily állapotban irónt venni a kézbe — ily remegő kézbe! —, tudom, reménytelen dolog. És hát a fejem, az se engedelmes már. Bizony ki-ki hagy az emlékezetem. Nem tudom bizonyosan, hogy azok a törtető kollégák, akikről az imént szoltam, csakugyan oly gyalázatos végre jutottak-e, ahogy írtam, vagy csak azért írtam így, mert valamikor ily véget kívántam volna nekik? Ennyire elbizonytalanodott, ennyire megromlott emlékezettel Isten ellen való véték tollat venni a kézbe, pedig igen sok memoáríró épp akkor teszi azt, amikor az agya veszedelmesen lágyulni kezd.

Nekem most legyen mentségemre, hogy amit itt leírok, nem a köznek szánom — mintahogy egyetlen főstményemet se szántam a köznek! —, tehát tisztán passzióból teszem s nem valami régi emlékemet próbálom papírra vetni, nem egy régi sérelmemet fölpanaszolni. Tegnap történt velem valami. Egy különös, egészen érthetetlen és megmagyarázhatatlan dolog. Ez amennyire meglepett, annyira föl kavart. Vajh mi történhet még egy aggastyánnal?! Semmi. Az ég világon semmi. Csak pihegek már, szinte öntudatlanul. Számomra már mintha csakugyan minden befejeződött volna.

És mégsem! Tegnap délután, inkább már napszállta előtt, ahogy

a dédunokám és ifjú felesége — Margitka? Jutka? — rakodtak be a kocsijukba, hogy még hajnal előtt, hűvösen elindulhassanak a tengerpartra, egyszerre rámtört, igen, rámtört az emésztő kíváncsiság: vajh, milyen lehet az a tengerpart, az a tenger, milyen lehet a tenger színe, a tenger végtelensége?

Az ablakomból néztem végig dédunokám és ifjú felesége készülődését, ahogy a csomagokat, sátrat vadonatúj kocsijukba százszor ki-be rakosgatták, mint akik először készülnek ily útra s nem tudják még, mit hova tegyenek. Sugárzik róluk a készülődés boldog izgalma. Soha nem láttam még a dédunokámat ily serényen, ily férfiasan dolgozni, mint most. Mily komoly, odafigyelő az arca. Csurog róla a verejték. Ifjú felesége — bosszantó, mily nehezen tudom a nevét megjegyezni, röstellem folyton az unokamenyemtől kérdezetni! — úgy serénykedik mellette, mintha a legfontosabbon, a világ teremtésén foglalatoskodna. Holnap ily tájban már lent lesznek a tengerparton. A sátrukat fölverték, kint ülnek előtte, vagy éppen bent úsznak a tengerben.

Azt mondják, a tenger alkonyatra elpihen, a tükre kisimul és könnyű lesz, mint a selyemkendő. Valójában milyen lehet a tenger, hány féle? És milyen a színe? Soha nem ébredt bennem ily csacska kíváncsiság. A tengerre nem jutottunk el, bár nemegyszer tervezgettük áldott emlékű asszonyommal. Mi is elmegyünk egyszer, mondogattuk. De ennél tovább sohase jutottunk. Nem voltunk emiatt boldogtalanok. Sohse kapaszkodtunk olyasmire, amit nem érthettünk el. A tenger nem volt elérhetetlen számunkra, épp csak mindig akadt előbbrevaló. Nem akarom fölpanaszolni azt, ami ma is csöndes büszkeséggel tölt el. Szerény tanítói fizetésemből, de feleségem beosztó takarékoságának köszönve mind az öt gyermekünket egyetemre küldhettük.

Ők se igen jártak a tengerre, az ő fiaik már annál többet, vagyis az unokáim, akikben a szüleik, nagyszüleik állítólag tovább élnek. Legtovább alighanem ebben az egyszál dédunokámban élek tovább, aki most a tengerpartra készülődik. Azzal szórakozom, hogy figyelem őket az ablakomból, figyelem boldog készülődésüket.

Hosszú, túlhosszúra nyúlt életemben nemegyszer készítettem magamban számadást. Panaszra nincs okom. Egész munkás életemet a szülőfalumban dolgoztam le, minden komolyabb sérelem és keserűség nélkül. Talán említettem már, hogy ötven évet töltöttem a pályán. Talán az is hozzájárult ehhez, hogy a háború után sok mindenben szűkében voltunk, így tanítóknak is. Pedig akkor én már

nyugdijérett voltam. Szívesen maradtam az iskola falai közt, a későbbi sunyi gyanúsítgatások ellenére is. (Akkor fájt, de már rég megbocsátottam, hogy a „jóindulatú” bírálatokat épp egykori diákjaimtól kaptam s ez annál jobban fájt, hogy ezeket a bírálatokat mindig hátulról mellbe kaptam, ahogy ezt mi mondani szoktuk.)

Ötven év alatt egyszer se fordult elő, hogy harminc gyerekemnél kevesebb lett volna. Akit kezdő koromban tanítani kezdtem, annak a fia is, végül az unokája is a kezem alá került. Szeptember elsején, ha új osztállyal kezdtem, osztálynapló nélkül, magam szólongattam föl a meglepett arcokat: Csikós!, Janik!, Palkovics!, Sebők!, Nyírádi!, Kerekes!, Kovalcsik!, Vass!, Gavlik! Mert ugyanazok ültek előttem, ugyanazoknak a fiai, lányai, később unokái, akiket ismertem már az édesapjukban, édesanyjukban, nagyszüleikben. Akiket ezek között az öreg falak között magam is formálgatni, alakítgatni próbáltam, s most kíváncsian figyeltem, milyen az új hajtság.

Egykori diákjaim, míg élnek — sajna, erősen fogyatkoznak már, színe-javát rég elvitte a második világháború, sokuknak a sírja is feledve —, de akik élnek még, s míg élnek, talán emlékezni fognak Fekete Bálint nevére. Egy idő óta nem lep meg, hogy saját nevem említésére is ellepi a könny a szememet. Pedig valaha a könnyeket más szemében se álltam. Még a nőkében sem. Egyedül a síró kisgyermek tudott megindítani. Azé a kisgyermeké, aki elmenekült, elbújt a könnyeivel. Íme, most saját magamon képes vagyok meghatódni, ily csúfságot űz az emberből a vénség.

S egyre gyakrabban kapom magam rajta, hogy valamiféle fixa ideákba kapaszkodom. Hogy egykori tanítványaim, megállva egy percre a fejfám előtt, majd reám emlékeznek. Dehát mit ér ez nekem, haló poromban? Hogyan érezném a részvétet haló poromban, amikor, sajna, elevenen sem igen látom ennek a jelét. Nem a részvétnek, tehetetlenné váltam ugyan, mégse szorulok rá. A figyelemnek! Csak a figyelemnek; ennyit talán még elvárhatnék az emberektől, környezetemtől; környezetemtől, ahol éltem és dolgoztam. Ezzel szemben mit tapasztalok? Alig létezem az élők számára.

Ó igen, a tenger színe! Honnan bennem ez a hirtelen támadt emésztő, képtelen kíváncsiság? Úgy rohant meg, mint egy fájó emlék. Pedig én a tengerről hosszú életem során nem is igen tűnődtem. Tudtam minden tengerek nevét, minden szigetek nevét, egy egész életet töltöttem el a fekete táblára akasztott nagy térkép

előtt s csak a nádpalca hegyével érintve a térképet, a szóban forgó tengereket és szigeteket, tengeröblöket, fjordokat.

Annak, ami tegnap történt velem — izgalomban végül már föllálva az ablakban —, nem találok magyarázatát. Dédunokámék kint az autogarázs előtt lassan elkészültek a berakodással s amikor teljesen elkészültek vele, még egyszer elégedetten körbejárták kocsijukat, s külön mindent megtapogattak rajta, még egyszer megvizsgálták a kerekeket, az ablaktörlőt, a lámpákat, aztán dédunokám ifjú felesége vállára tette kezét s egy darabig így, együttesen gyönyörködve szemléltek művüket. Én arra gondoltam, hogy holnap ilyenkor már lent lesznek a tengeren, már meg is fürödtek, már úsztak is egy nagyot. És hogy én, a dédunokám szemével látni fogom azt a tengert, a tenger színét, a tenger végtelenjét és ezt látni fogom akkor, akkor is, amikor már nem leszek az élők sorában. Fiaim, unokáim, dédunokáim által. Az ő szemükkel.

Pedig én az ő szemükkel nem fogom meglátni a tengert, a tenger színét, a tenger végtelenjét. Hogy is élhetett bennem eddig ily képtelenség! Nemcsak bennem, hallok elégszer másokban is. Ezt most állítom, amikor ezeket a sorokat írom. De tegnap alkonyatkor, az ablakomban állva, a tengerre készülődő ifjú emberpárt szemlélgetve, hittem, hogy a tengert velük együtt az ő szemük által jómagam is befogom, átölelem.

Ezen újfent elérzékenyedtem. Ekkor nyitottak rám. Búcsúzni jöttek, minthogy hajnal előtt indulnak, amikor én még, úgymond, az igazak álmát aluszom. Megöleltem őket. Netán ha elmaszatolt könnyemet ott érezték az arcukon, csak mosolyoghattak magukban. Nem a világ végére készülnek, csak ide a tenger partjára, nyaralni, úgy látszik az öreget ez mégis megindította. Mostanában minden kicsinységen elérzékenyül.

Majd írnak, szölk meg vissza az ajtóból lelkesen integetve s hoznak nekem egy flaska igazi, vüzes dalmát vörösbort.